

MEDITSIINITERMINID ERI KEELTES, KELLELE JA MILLEKS?

Enn Ernits. *Lingua Latina in anatomia. Ladinakeelsed anatoomiaterminid. Hääldus, struktuur ja sõnavara. (Meditsiini- ja loodusteadustermiinid 2.) Toimetanud Eha Järv. Tartu: Eesti Maaülikool, 2015. 389 lk.*

Raamatuid, milles keskendutakse ladina ja kreeka keele ülesehitusele ning kreeka sõnade latiniseerimisele, ei ilmu eesti keeles just palju. 2015. aastal ilmunud raamatutest teeb seda Enn Ernitsa „*Lingua Latina in anatomia. Ladinakeelsed anatoomiaterminid. Hääldus, struktuur ja sõnavara*”. Esialgu võib tunduda, et see teos pakub huvi vaid meedikutele ja meditsiinitudengitele, kuid siinkohal soovin esile tõsta just raamatu keelelist külge. „*Lingua Latina in anatomia*” algab tsitaadiga Johannes Aaviku „*Ideepest*”, kus rõhutatakse ladina ja kreeka keele ilu ning kasulikkust teiste keelte ja distsipliinide õppimisel.¹ Siinjuures võib lisada, et vaatamata ladinakeelsele pealkirjale on raamatus ladina ja kreeka keele ülesehituse selgitamisel kasutatud peaaegu ainult eesti keelest lähtuvaid oskussõnu ja mõisteid, nt käänete nimetused nimetav, omastav jne.

Kõnealuse teose žanri on raske määratleda. Siinkirjutaja paigutaks raamatu selle põhiosast lähtuvalt sõnastike hulka, sellal kui autor nimetab seda pigem käsiraamatuks või õpivahendiks (lk 71). Ligi 400-leheküljelise teose V ja VI peatükk (lk 133–384) kujutavad endast mitmekeelset sõnastikku. Rõhuasetus on küll ladina- ja vanakreekakeelsel sõnavaral, kuid anatoomiaterminite vasted on lisaks eesti keelele antud ka soome, inglise, prantsuse, saksa ja vene keeles. Meeldetuletuseks olgu öeldud,

¹ Ideepe. Johannes Aaviku ideede päevik. Koost H. Vihma. Tallinn: TEA kirjastus, 2010, lk 188.

et põhjanevat teost arstiteaduslike oskussõnade kohta ei ole meil mitukümne aastat ilmunud. Sarnase raamatuna võib nimetada 1982. aastal ilmunud Albert Valdese ning Johannes Voldegar Veski „*Ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamat*”, mis samuti annab ülevaate ladina keele grammatikast, vanakreeka keele hääldusest ning kreeka sõnade latiniseerimisest. Mõlemas teoses võib positiivsest küljest esile tõsta ladinakeelsete sõnade rõhu märkimist kaldkriipsuga, mis on meditsiinitermine (suuliselt) kasutajaile hädavajalik, kuid uuemates arstiteaduslikku ladina keelt kajastavates raamatutes on enamasti rõhu märkimisest loobutud.²

Aavik annab „*Ideepest*” põhjaliku ülevaate ladina keele õigest ja väärast hääldamisest, vokaalipikkuste jälgimisest, tänapäeva keelte mõjust ladina keelele ning lisab sedagi, et ladina keele õpikutes tuleks arvestada ka tulevaste loodusteadlaste, juristide ja arstide vajadustega.³ Neid ridu kirja pannes ei osanud Aavik ilmselt mõeldagi, et kõigile neile erialadele võiks koostada spetsiaalsed õppevahendid. Tõenäoliselt on just Aavikust lähtuvalt Ernits raamatus eraldi välja toonud, et ladina keeles sõltub täishäälikute pikkusest puhuti sõna tähendus. Küll aga ei saa nõustuda autori väitega, et Eesti hääldamistraditsioonis ei pöörata ladina keele terminite algusilpide pikkusele tähelepanu (lk 21). See sõltub ikka kasutaja teadlikkusest.

Eestis välja antud uuemates ladina keele õpikutes, grammatikates ja sõnastikes on ladina keele sõnade hääldamist ja rõhulise silbi määramist kajas-

² Vt Meditsiinisõnastik. Tartu: Medicina, 2004; A. Hervonen, W. Nienstedt, *Ladina-eesti ja eesti-ladina meditsiinisõnastik*. Tlk ja koost G. Loogna. Tallinn: Avita, 2004.

³ Ideepe, lk 158–167.

tatud võrdlemisi lühidalt.⁴ Selle poolest on Ernitsa raamat erand, foneetilised seletused on seal põhjalikud ning ulatuslikud, kusjuures hääldusreeglite kajastamine hõlmab 30 lehekülge (lk 17–47). Autor on varem välja andnud ka spetsiaalselt ladina keele hääldusele pühendatud raamatu.⁵ „Lingua Latina in anatomia” II peatüki täishäälikute loendis jäi silma, et sealt on puudu *u*-täht ning *ae*-d ja *oe*-d on käsitletud monoftongidena (lk 18). Rõhu seisukohast on viimased siiski kaksiktäishäälikud, mis alati silbi pikaks muudavad. Treema kasutamisest on räägitud vaid kahe sõna puhul (*diploë* ja *uropoëticus*, lk 19), ehkki sõnastikus on selliseid sõnu rohkem, nt *aërius*, *a*, *um*. Küsimusele, mitu tähte on ladina tähestikus, võivad vastused olla üsna erinevad. Autori väitel on tänapäeva ladina keele tähestikus 26 tähte, ent kuna *w*-tähe kohta on raamatus selgituseks öeldud, et seda anatoomia terminites ei esine (lk 22), siis tekib küsimus, kas seda tähte ikka oli mõtet tähestikku paigutada.

Kuna meditsiiniline ladina keel erineb klassikalisest ladina keelest, siis on raamatus kindlasti huvipakkuv muutuste ja erinevuste esiletoomine häälduses ja sõnade kasutamises, nt eessõnade kasutamine anatoomia terminoloogias (lk 119). Ka ülevaade anatoomia terminite loomise põhimõtetest (lk 67) on hariv ning vastav IV peatükk võinuks olla pikemgi.

Meditsiini- ja loodusteaduste terminoloogias on võrdselt olulised nii ladina kui ka kreeka keel ning „Lingua Latina in anatomia” annab mõlemast keelest

ka ülevaate. Pisut segadust tekitab ehk asjaolu, et nendest keeltest on räägitud segiläbi, näiteks asudes III peatükis lk 59 lugema alapeatükki „Käändsõnad”, ei ole võimalik aru saada, millisest keelest käib jutt, sest vaid lk 49 asuv üldpealkiri osutab, et tegemist on vanakreeka keelega. Ülevaade kreeka keele morfoloogiast on antud enne ladina keele ülesehituse selgitamist, kuigi raamatu pealkiri eeldaks justkui vastupidist. Võib mainida, et lk 15 olevad viited uuskreeka keele kasutamisele ja kõnelejaskonnale on mõnevõrra vananenud.

Suundudes raamatu põhiosa ehk sõnastiku juurde, tuleks otsida vastust küsimusele, kellele teos võiks ja peaks olema suunatud. Arstiteaduslik ladina keel ei puuduta vaid meditsiini alal töötavaid inimesi, vaid kõiki, kellel selles valdkonnas on vaja nõu või abi saada. Ainult klassikalise ja hilisantiigi sõnavara kajastavate ladina keele sõnastike⁶ toel ei ole näiteks kuigi hästi võimalik varauusaegseid meditsiinitõid tõlkida ning ka tänapäevaste diagnooside ja anatoomiaterminite vahendamisel ei pruugi neist abi olla. Valdese ning Veski koostöös valminud suurepärase „Ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamat” ilmumus rohkem kui 30 aastat tagasi ning vajaks kaasajastamist. Seepärast on ka Ernitsa „Lingua Latina in anatomia” samm edasi meditsiiniterminite arusaadavamaks muutmisel Eesti oludes. Kuna selles raamatus on oskussõnad tõlgitud mitmesse keelde, siis peab siinkirjutaja seda teost oluliseks Eesti kõrgkoolide välistudengitele meditsiinilise ladina keele kursuse õpetamisel. Kuna autor on erialalt loomaarstiteadlane, siis on raamatu eripäraks veterinaarmeditsiini terminite esitamine enne huumaanmeditsiini omi. Nii antakse sõnale *manus* kõigepealt tähendus ‘eesjalg’ ning alles seejärel ‘käsi’, sõnale *unguis*

⁴ Vt M-K. Lotman, Ladina keel: grammatika. Tallinn: Ilo, 2001, lk 15–16; A. Lill, M. Kanter, M. Ristikivi, Studia Latina. Tallinn: EKSA, 2002, lk 21–25; R. Kleis, Ü. Torpats, L. Gross, H. Freymann, Ladina-eesti sõnaraamat. Tallinn: Valgus, 2002, lk 14–16.

⁵ E. Ernits, Ladina meditsiini- ja bioloogia terminite hääldamine. Tartu, 1999.

⁶ Nt R. Kleis, Ü. Torpats, L. Gross, H. Freymann, Ladina-eesti sõnaraamat.

algul vaste 'küünis' ja siis 'küüs'. Loomade nimetused on antud binaarsete liiginimetustena bioloogilises taksonoomias, näiteks *Equus caballus* (hobune), *Bos taurus* (veis), *Ovis aries* (lammas), *Canis familiaris* (koer), *Felis catus* (kass). Kummalisel kombel on teosest puudu inimese süstemaatilise kuuluvusega seotud sõnavara, ehkki kaanel oleva tutvustuse kohaselt on raamat mõeldud ka inimarstidele. Keelelist külge vaadeldes leiab raamatus üksikuid tähevigu (kõige rohkem kreeka keele puhul), kuid üldiselt on sõnad esitatud väga korrektselt. Filoloogiliselt huvitavaks muudab teose terminite etümoloogia äratoomine, praktilisest küljest on sõnastikus vajadusel eraldi märgitud varem kasutusel olnud anatoomiatermini vananemine. Raamatu koostamiseks kasutatud kirjanduse nimekiri on soliidne ning annab tunnistust autori laiast silmaringist ja heast võõrkeelte tundmisest.

1982. aastal ilmunud Valdese ja Veski „Ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamat” sündis arsti(de) ja filoloogi(de) koostöös, ent XXI sajandit iseloomustab meditsiiniterminite kajastamise vallas interdistsiplinaarsusest loobumine. Tulemus on silmaga nähtav: 2004. aastal ilmunud „Ladina-eesti ja eesti-ladina meditsiinisõnastik” sisaldab palju vigu⁷

⁷ Vt täpsemalt K. Rein, Vajalik sõnaraamat arstidele. – Eesti Arst 2005, nr 10, lk 751–753.

ning filoloogid ei saa enam meditsiinikeelest aru⁸. Kuigi „Lingua Latina in anatomia” paistab olevat suunatud peamiselt veterinaaridele, julgeb siinkirjutaja kahelda enamiku selle eriala esindajate tõsisemas huvis erinevate keelte vastu, milles anatoomiaterminid kõnealusel teoses on esitatud. Seetõttu tundub, et seitsmekeelse sõnaraamatu koostamine peaauslikult (tulevastele) loomaarstidele kitsendab liialt teose kasutajaskonda. Kuna uue ja põhjaliku ladina-eesti meditsiinisõnaraamatu järele on nüüdseks tekkinud tõsine vajadus, tasuks kaaluda „Lingua Latina in anatomia” täiendamist diagnostika, farmaatsia jt oskussõnadega. Tulemuseks võiks olla suurepärase meditsiinilise ja loodusteadusliku ladina keele sõnaraamat, mida läheb vaja mitmetel erialadel, nii reaalkui ka humanitaarteaduste vallas. Eesmärk ei peagi olema ainult teaduslik, ka müstilise igapäevase meditsiini keele lätted on ju enamasti antiik- või kaasaegsetes Euroopa keeltes. Seepärast oleks hädasti vaja teost, millest saaks juhatust selle kohta, mida arusaamatud arstiteaduslikud terminid eesti keeles tähendavad.

KAARINA REIN

⁸ A. Künstler, Oi, mu patsient ei mõista mind! ehk Balloondilatatsioon ja oromukoosalsed losengid. – Sirp 11. IV 2014.